

UN TEZAUR DE MONEDE FEUDALE DOBROGENE DIN SECOLUL
AL XIV-LEA DESCOPERIT LA CERNAVODA (JUD. CONSTANTA)

de ERNEST OBERLÄNDER-TARNOVEANU

În cadrul marii și valoroasei colecții numismatice și de antichități a ing. Constantin C.Orgheidan, aflată în prezent la Muzeul Național de Istorie a României¹, păstrează și un mic lot monetar constituit din șapte piese de bronz emise în secolul al XIV-lea la Dristra, de către conducătorii unor seniorii feudale dobrogene. Monedele sunt înscrise în registrul inventar al colecției Constantin C.Orgheidan la numerele de inventar 0.6639 - 0.6645. Tot acolo se găsește mențiunea că piesele fac parte dintr-un tezaur descoperit la Cernavodă, județ Constanța². Din păcate nu s-au păstrat nici un fel de detalii asupra datei și condițiilor descoperirii, precum și a numărului real și structurii tezaurului. Având în vedere faptul că trei monede sunt ilstrate de T.Gerasimov, care a cercetat colecția ing. Constantin C.Orgheidan, putem afirma cu certitudine că piesele au fost achiziționate înainte de iunie 1936³.

În ciuda faptului că ne lipsesc destul de multe date asupra descoperirii, tezaurul de la Cernavodă reprezintă unul din rarele documente numismatice privind monetaria feudală dobrogoreană în secolul al XIV-lea. Tezaurul, sau lotul care ne-a parvenit, este alcătuit din sase stamena emise la Dristra⁴ de către despotul Tării Cavarnei, Dobrotitză (cca. 1348-1386) și un stamenon bătut în aceeași monetarie de către Terter, seniorul Dristrei (cca. 1376-1388).

Dăm în continuare descrierea completă a tuturor pieselor:

I DESPOTATUL DE CAVARNA

Despotul Dobrotitză (cca. 1348-1386)

Monetaria de la Dristra (cca. 1366-1376)

Stamena

Varianta nr. 1

Av. Legenda în limba greacă ΔΕ[С] pentru ΔΕΣΠΟΤΟῦ totul în cerc perlat
Rv. pentru Ιωαννοῦ τοῦ Τουμποϊτζαξ totul în cerc perlat.

1. AE. 1,25 g 17,8 x 16,5 mm.
Cf. T.Gerasimov, IAI-Sofia, 13, 1939, p.289, fig. 322, 1 și O.Ilieșcu, Păcuiul lui Soare⁵, p.157, nr. 122-127, pl. XXVI, nr. 17.
Inv. 0.6642. Pl. I, nr. 1 a,b.

Subvarianta nr. 1 a

Av. La fel ca mai sus.

Rv. Legenda totul în cerc perlat.

2. AE. 6,86 g 18,5 mm.

T.Gerasimov, IAI-Sofia, 13, 1939, p.292, fig. 329,
2. Inv. 0. 6639, Pl. I, nr. 2 a,b.

Varianta nr. 2

Av. Legenda totul în cerc perlat.

Rv. La fel ca la varianta nr. 1.

3. AE. 1,06 g 19 x 16 mm

Cf.T.Gerasimov, IAI-Sofia, 13, 1939, p.291,fig.328
și O.Ilieșcu, Păcuiul lui Soare, p.158,nr.132-159,pl.XXVI
nr.14 și 16.

Inv. 0. 6641. Pl. I, nr. 39 a și b.

Subvarianta nr. 2 a

Av. La fel ca mai sus

Rv. Legenda totul în cerc perlat.

4. AE. 1,26 g 18,5 x 17,5 mm.

Subvariantă inedită.

Inv. 0. 6643. Pl. I, nr.4 a,b.

Varianta nr. 3

Av. La fel ca la varianta nr. 2.

Rv. Legenda totul în cerc perlat.

5. AE. 1,04 g 19,5 x 19 mm. Surfrapată peste un alt
follaro al lui Dobrotitza.

T.Gerasimov, IAI-Sofia, 13, 1939, p.289,fig.322,2.
Inv. 0. 6640. Pl. I, nr.5 a, b.

Varianta ?

Av. Legenda totul în cerc perlat.

Rv. Legenda totul în cerc perlat.

6. AE. 1,71 g 20,5 x 19 mm. Surfrapată peste un follaro al lui Dobrotitza.

T.Gerasimov, IAI-Sofia, 13, 1939, p.292,fig.329,1
Inv. O. 6644. Pl. I, nr.6 a, b.

II SENIORIA DE DRISTRA

Seniorul ( ) Terter (cca.1376-1388).

Monetăria de la Dristra

Stamena

Varianta nr. 1

Av. Monograma grecească pentru Teptépl totul în cerc perlat exterior.

Rv. Acvila bicefală, avînd între capete o cruce, totul în cerc oerlat.

7. AE. 2,16 g 20 x 19 mm. Surfrapată peste un follaro al lui Dobrotitza.

Av/Av. Din vechea legendă se mai văd literele și

Cf. N.Mușmov, Monetite, p.86-88, nr.34-39⁶. Pentru atribuirea corectă cf. P. Diaconu, Cerc.Num., 3, 1980, p. 73, fig.1/2, seria A.

Inv. O. 6645. Pl. I, nr.7 a, b.

Monedele sănt bine conservate, dar prezintă urme de uzură datorată circulației. Se remarcă prezența destul de frecventă a pieselor surfrapate. Este vorba de două exemplare ale stamenelor lui Dobrotitza, rebătute peste emisiuni mai vechi ale aceluiasi senior și o monedă a lui Terter, surfrapată peste o piesă emisă de tatăl său despotul de la Caliacra. Surfrapările sănt foarte importante căci pot permite stabilirea unei cronologii relative a variantelor și subvariantelor și a succesiunii tipurilor emise în monetăria de la Dristra.

In tezaurul de la Cernavoda se întâlnesc mai multe variante și subvariante ale stamenelor emise de despotul Dobrotitza. Piese de la nr. 1 și nr. 3 din catalog fac parte dintre cele mai frecvent întâlnite variante ale emisiunilor de bronz de la Dristra ale acestui feudal.

Prezența unui număr destul de mare de variante și subvariante la stamenele lui Dobrotitza este un indiciu că s-au folosit relativ multe stanțe monetare. Emisiunea a fost importantă numeric, chiar dacă au supraviețuit pînă azi destul de puține exemplare (cunoastem sub 100 piese).

Moneda lui Terter din tezaurul de la Cernavoda re-

rezintă de asemenea una din cele mai comune variante ale monedelor acestui emitent, la care se întâlnesc de asemenea și subvariante. Ca și în cazul monedelor lui Dobrotitza, și emisiunile de stamena ale lui Terter par să fi fost destul de substanțiale, în ciuda faptului că n-a parvenit un număr mic de piese.

Toate monedele din tezaurul de la Cernavoda provin dintr-un singur atelier monetar, cel de la Dristra⁸. Cetatea, una dintre cele mai importante da la Dunărea de Jos, a fost de mai multe ori în decursul secolelor XIII-XV sediul unei monetării locale⁹, unul din cele mai vechi și cu activitatea cea mai bogată dintre toate cele care au funcționat în Dobrogea medievală¹⁰. După toate probabilitățile, Dristra a intrat sub controlul lui Dobrotitza la sfîrșitul anului 1366 sau începutul lui 1367, moment în care trebuie plasat și începutul emisiunilor de stamena pentru acest despot. Atelierul s-a aflat sub controlul lui Dobrotitza până în vara sau toamna anului 1376. Între acest moment și 1388, Dristra se va rupe de Cavarna, alcătuind o seniorie independentă, condusă de Terter, unul din filii lui Dobrotitze. Domnia lui s-a încheiat probabil în urma primei faze a expansiunii otomane spre Gurile Dunării, în 1388¹¹.

În toată această perioadă, monetăria de la Dristra a emis o cantitate apreciabilă de stamena, care asigurau în mare măsură necesitățile circulației monetare locale din sud-vestul Dobrogei.

Studiul tezaurului de la Cernavoda ne facilitează realizarea unor observații privind tehnică și organizarea internă a atelierului de la Dristra, asupra stilului specific al monedelor sale.

Legendele inscrise pe moneda dovedesc o bună cunoștere a limbii grecești, ca și a unor reguli specifice cancelariei bizantine (folosirea semnului crucii, a titlurilor, de prescurtare, a unor monograme și ligaturi). Greaca era limba de cancelarie a despotatului de Cavarna și a senioriei de Dristra, și reprezenta fără îndoială limba vorbită de o bună parte din populația celor două stătulete feudale, mai ales celei din centrele urbane¹².

Dorim să atragem atenția asupra unei anomalii pe care o prezintă disponerea legendei stamenelor lui Dobrotitza emise la Dristra. Este vorba de faptul că numele emitentului apare pe revers, în poziție secundară și nu pe avers, cum ar fi normal. În practica curentă a monetăriilor balcanice din secolele XI-XV, semnul crucii precede, în mod normal, numele suveranului; care este urmat apoi, de obicei, de titlul său. În cazul emisiunilor lui Dobrotitza, din motive a căror explicatie ne scapă încă,

titlul despotat apare în poziție principală¹³. Monograma lui Terter figuraază pe partea convexă a pieselor, parte pe care în mod obișnuit se află imaginea aversului la monedele bizantine din secolele XI-XIV.

Monedele din tezaurul de la Cernavoda facilitează efectuarea unor observații privind tehnica folosită în monetăria de la Dristra în secolul al XIV-lea. Trebuie să remarcăm execuția îngrijită a desenului stamenelor, chiar eleganța dispunerii elementelor din legendă sau a redării acvilei bicefale. Toate denotă prezența unor meșteri gravori calificați, stăpini pe o tehnică perfectionată. Stilul îngrijit al stamenelor de la Dobrotitza și Terter contrastă net cu realizarea rudimentară a majorității monedelor de bronz din a doua jumătate a secolului al XIV-lea bătute în atelierele celui de al doilea țarat bulgar și chiar în Imperiul bizantin. Considerăm că gravuri care au executat aceste stânțe erau probabil străini, veniți din Europa Centrală sau Occidentală, unde arta monetară era în plin avînt.

Monedele senioriilor sud-dobrogeene permit realizarea unei alte observații legate de tehnica utilizată în monetăria de la Dristra. Cel mai adesea raportul dintre aversul și reversul pieselor provenite din acest atelier este constant, $\frac{1}{2}$ sau $\frac{1}{1}$. Acest fapt nu poate rezulta decât în cazul în care cele două stânțe folosite la baterea monedei erau fixe. Stânțele erau montata în niște brate lungi, asemănătoare, cu un clește, prinse la mijloc cu un nit. Tehnica este de origine bizantină, căci se observă o generalizare a ei în atelierele imperiale încă de la sfîrșitul secolului al X-lea și începutul secolului următor. De aici ea a fost împrumutată la începutul secolului al XIII-lea și da monetăria celui de al doilea țarat bulgar. Tot acum se răspindește și în atelierele Imperiului de la Niceea, Thessalonic și Trapezunt. În Serbia ea a fost utilizată numai în timpul lui Stefan Radislav (cca.1228-1233). Ea a rămas necunoscută monetăriilor principatelor france din Grecia, orașelor dalmatine, Serbiei și Bosniei, ca și atelierelor otomane sau central și vest europene în secolele XIII-XV. Un alt element specific tehnicii monetare bizantine preluat de atelierul de la Dristra îl constituie baterea unor monede concav-concave, deși în a doua jumătate a secolului al XIV-lea procesul era în declin atât în Bizant cât și în Bulgaria.

Execuția îngrijită a stamenelor contrastă adesea cu aspectul negligent, poligonal al flanurilor, ca și cu prezența destul de frecventă a surrapărilor. Aceste observații indică faptul că adesea pastilele monetare nu se obțineau prin turnare, ci se detașau cu foarfeca

dintr-o tablă de bronz, după aplicarea stăncelor. Refolosirea monedelor mei vechi, drept pastile monetare pentru noile emisiuni nu era numai consecința unui control de calitate mai superficial, dar poate fi și urmarea unei nevoi strigătoare de monedă nouă, ca urmare a unor evenimente politico-militare. Aceste procedee tehnice care nu excelață prin acuratețe, constituie și o explicație pentru faptul că este destul de dificil de stabilit etalonul de greutate urmat în atelierul de la Dristra, ale cărui monede cîntăresc între 0,50 și 2,90 g. În cazul emisiunilor lui Dobrotitza se observă o grupare a pieselor în jurul greutăților de 1,00 g și 1,25 g și 1,75 g (fig.1), ceea ce ar putea indica folosirea a trei standarde diferite de-a lungul timpului, din care ultimul a fost probabil cel cîntărind cca. 1,00 g. Același standard pare să fi fost utilizat și pentru emiterea majorității stamenelor lui Terter, dar și aici se remarcă o două grupare de piese cîntărind în jur de 1,25 g. Dispersia greutăților stamenelor acestui senior este destul de mare, căci ea oscilează între 0,40-2,15 g (fig.2).

Un alt aspect legat de numismatica seniorilor sud-sud-dobrogene din secolul al XIV-lea îl reprezintă problema denumirii nominalurilor emise în atelierul de la Dristra. Acest element nu a stat în suficientă măsură în atenția cercetărilor, căci cei mai mulți s-au mulțumit să denumească generic piesele drept "monede de bronz"¹⁴. Identificarea nominalului este destul de dificilă, dar nu imposibilă, dacă integrăm în mod firesc emisiunile seniorilor feudale sud-dobrogene în cadrul monetăriei bizantine din a douajumătate a secolului al XIV-lea. De asemenea sugestii importante putem găsi și în evolutia monetăriei contemporane celui de al doilea țarat bulgar. Sursele contemporane din secolul al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea menționează existența a două nominaluri din metal comun în Imperiul bizantin, stamena și follarii¹⁵. Cele două monede se deosebeau relativ ușor, prin forma lor, recunoașterea avînd o mare importanță practică, datorită faptului că ele aveau rate de schimb deosebite față de monedele de aur și de argint. Principalul semn distinctiv care deosebea stamenele de follari era acela că stamenele aveau o formă concav/convexă iar follarii era plat. Existența unor monede concav/convexe atât în rîndul emisiunilor lui Dobrotitza cît și al celor lui Terter ne obligă să vedem în aceste monede de bronz, stamena. În anii '50-'70 ai secolului al XIV-lea se observă o aplatisare tot mai accentuată a stamenelor bizantine, iar practic după 1376 aceste monede nu se mai bat, fiind înlocuite de follarii plăti. Menținerea

neschimbă a tipului monetar sub Dobrotitza și Terter, că și existența monedelor concav/convexe ale acestui din urmă emitent ne fac să credem că pînă la sfîrșitul decaniului al nouălea al secolului al XIV-lea, stamena a fost singurul nominal mărunt bătut în atelierul de la Dristra. În aceeași vreme, în Taratul de la Tărновo, Ivan Șișman (1371-1393) mai menținea și el deosebirea de formă și tip între monedele concav/convexe și cele plate¹⁶.

Stamenele emise de Dobrotitza și Terter au urmat de aproape standardul de greutate al monedelor bizantine de bronz contemporane, fapt ce ne permite să întrevedem, fie și destul de aproximativ, raportul lor cu moneda de argint. Studiile de metrologie indică faptul că pe teritoriul despotatului de Cavarna și apoi al șenioriei de Dristra, greutatea unității de argint curente era în jur de 1,10 identică cu cea a basilikonului sau ducatopouilor (ducatellilor) imperiali din deceniile șase-opt ale secolului al XI/-lea¹⁷. Avînd în vedere că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea la Constantinopol o monedă de argint avînd aceeași greutate (echivalentă cu cca. 2 keratia) se schimba pe 12-16 monede de bronz, credem că și stamenele lui Dobrotită și Terter se aflau în același raport de schimb cu "grosul" de argint local, precum și cu grosii tîrzii de tip Ivan Alexandru și Mihail Asan, sau cu ducații lui Vladislav I, monede care cîntăreau și ele cca. 1,10 g în decenile sapte-opt ale secolului al XIV-lea¹⁸.

Poate cel mai spinos capitol la numismaticii seniorilor sud-dobrogene din secolul al XIV-lea îl constituie încă identificarea corectă a emitentilor. Nimic nu ilustrează mai pregnant această afirmație ca șirul de ipoteze și contraipoteze care s-au formulat în acest domeniu, mai ales în ultimul deceniu, cînd interesul pentru aceste emisiuni a sporit considerabil.

Înțial stamenele cu legenda au fost identificate de T. Gerasimov ca fiind ale despotului Ioancu (1386-1388), ultimul conducător al Tărilor Cavarnelor¹⁹. Chiar dacă ulterior se va dovedi greșită, ideea numismatului bulgar a avut o importantă istorică, dacă avem în vedere că a deschis calea spre un capitol cu totul nou al numismaticii feudale balcanice, cel al monetăriei seniortilor dobrogene. Ulterior, în 1975, N. Conovici, analizînd întregul context politic al epocii, ajungea la concluzia că monedele în discuție au fost emise de către Dobrotitza, între cca. 1348-1386²⁰. Ipoteza a fost adoptată și îmbogătită cu noi argumente și de alți autori²¹. De o altă părere este cercetătorul P. Diaconu care admite atribuirea

lui T.Gerasimov, dar consideră că aceste monede a fost bătute de Ioanco la Dristra, atât în timpul vieții cît și după moartea tatălului său, despotul Dobrotiță. De altfel P.Diaconu socotește că și cel de al doilea tip de stamena bătute în acest atelier, atribuite de noi seniorului Terter, sunt tot emisiuni ale lui Ioanco²². Împotriva acestei păreri pledează tot ceea ce știm din alte izvoare despre activitatea politică a lui Dobrotitza și Ioanco, legenda monedelor și cronologia tipurilor. Nu există nici o dovadă că Ioanco și Terter ar fi aceeași persoană, dimpotrivă, monedele pledează contra acestei identificări. Documentele din timpul lui Mircea I că și organizarea administrativă otomană constituie și ele indicii că Dristra a fost centrul unei seniorii și nu al unui despotat, seniorie separată administrativ de Tara Cavarnei în momentul cuceririi turcești. Toate acestea ne îndeamnă să credem că monedele de bronz cu legenda apartin lui Dobrotitza.

lui Dobrotitza, iar cele cu monograma fiului său Terter, seniorul Dristrei, așa cum pur și simplu se poate citi din legenda grosului de argint și a stamenelor.

În lumina datelor de care dispunem în acest moment se poate afirma că începutul emisiunilor despotului Dobrotitza se poate plasa la sfîrșitul anului 1366 sau începutul lui 1367. Aceste eveniment este legat de anexarea cetății dunărene de către despotatul de Caverna, în urma războiului bizantino-bulgar, decis favorabil Imperiului de către expediția pontică a contelui de Savoia, Amedeo VI²³.

Bateres unor monede semnate și purtând mențiunea titlului despotat al lui Dobrotitza, care nu făceau nici cea mai discretă eluzie la împăratul Constantinopolitan, trebuie privită ca un eveniment a cărui importantă depășea cu mult sfera interesului local. Fără îndoială că avem de a face cu un moment de cotitură în istoria teoriei și practicii dreptului monetar bizantin, căci este bine cunoscut că în acest stat împăratul și-a rezervat în mod traditional și exclusiv dreptul regalian al monedei. Prima bresă în acest sistem s-a produs în 1354, cînd acest privilegiu a început să fie conferit, e drept, extrem de rar, și unor despoti, membri ai casei Paleologilor, sau unor rude prin alianță foarte apropiate. Prima beneficiară se pare că a fost chiar mama lui Ioan al V-lea, Anna, promovată despotissa a Thessalonicului (1354-1365). Annei de Savoia i-a urmat în această funcție, între 1369-1387 Manuel, cel de-al doilea fiu al lui Ioan al V-lea și ecclologul. Privilegiul monetar nu a fost acordat atât nitor decît de două ori. În 1354 lui Francesco I Gra-

tiluno, seniorul Mitilenei, cununatul lui Ioan al V-lea și după 1366 lui Dobrotitza, cucerul aceluiși suveran²⁴. Baterea de monede, ca și corespondența patriarhală subliniază poziția înaltă ocupată de despotul de Cavarna în ierarhie bizantină ca și ponderea politico-militară și economică, a apanajului său în cadrul lumii sud-est europene și pontice din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Emisarea follariilor lui Dobrotitza la Dristra răspundează în egală măsură necesităților politico-propagandistice ca și celor economice. Baterea follariilor a continuat până pe la mijlocul anului 1376, cînd răsturnarea lui Ioan al V-lea de pe tronul imperial de către fiul său Andronic al IV-lea se va repercuta și în evoluția politică a despotatului de Cavarna, ca și în relațiile dintre Dobrotitza și fiul său Terter²⁵.

Cel de al doilea tip monetar prezent în tezaurul de la Cernavoda îl reprezintă stamena atribuită acum lui Terter, seniorul Dristrei, fiul lui Dobrotitza. Identificarea emitentului acestor monede a dat naștere la multe discuții. Inițial s-a crezut că ele aparțin lui Gheorghe I Terter (1280-1292)²⁶, dar P.Diaconu a demonstrat în modul cel mai clar că monedele nu au legătură cu numismatica bulgară medievală. După părerea autorului citat, monedele au fost emise în ultimul sfert al secolului al XIV-lea de către un suveran numit Terter, pe care-l consideră identic cu Ioanco, fiul lui Dobrotitza²⁷. După cum am arătat deja, considerăm că este vorba doar de un anume Terter, unul din filii lui Dobrotitza, dar în nici un caz identic cu Ioanco²⁸. Profitind de tulburările generate de usurparea lui Andronic al IV-lea din 1376, Terter ocupă Dristra și se proclamă senior independent, lăudând titlul de

Senioria a supraviețuit ca entitate politică atât momentului restaurării lui Ioan al V-lea în 1379, morții lui Dobrotitza în 1386 dar și dispariției despotului Ioanco în 1388, căci o vom regăsi în 1390-1391 între titlurile lui Mirce I, principalele Tării Românești. Emisarea monedelor seniorului Terter trebuie plasată între 1376-1388²⁹.

Moneda surfrapată din tezaurul de la Cernavoda confirmă observația lui G.Custurea privind succesiunea cronologică a emisiunilor atelierului monetar de la Dristra³⁰. Este sigur faptul că monedele cu monograma lui Terter urmează celor ale lui Dobrotitza. Prezența acestei surfrapări, ca și faptul că imaginea nou aplicată cuprinde variante de monogramă simplă și acvila bicefală normală, ar putea constitui un indiciu suplimentar că aceste reprezentări figurau pe cele mai vechi emisiuni ale lui Terter³¹. Le vor urma mai tîrziu monedele purtînd monograma

grăma simplă lună și stea și acvila bicefală, timbrată de un cap cu coif cu panaș.

Faptul că nu cunoaștem nimic precis asupra struc-
turii reale a tezaurului ne împiedică să încercăm să i-
dentificăm data și contextul istoric în care s-a plasat
depunerea sa. Aceasta însă nu scade prea mult valoarea
documentară a descoperirii. Tezaurul de la Cernavoda este
cel de-al treilea din seria celor cunoscute ca având în
compoziție și monede feudale dobrogene de bronz și cel de
al doilea, alcătuit numai din astfel de piese.

Primul tezaur constituit numai din monede ale lui
Dobrotitza a fost scos la lumină la Păcuiul lui Soare, în
cursul cercetărilor arheologice din 1972³². Monede ale lui
Dobrotitza și Terter se găsesc și în tezaurul de la Sil-
istra 1932³³. În această descoperire monedele feudale-
dobrogene reprezentă doar o minoritate. Ele sunt însotite
și de emisiuni bizantine, epirote, bulgare, tătarăști, otomane,
monede ale principilor Tării Românești bătute la
Dristra, de la Cattaro, maghare etc. Descoperirea este
datată de un quarting de la Sigismund I de Luxemburg în
deceniul al patrulea al secolului al XV-lea. Prezența în
tezaurul de la Cernavodă a monedei lui Terter alături de
emisiunile mai vechi ale lui Dobrotitza este o dovadă ca
acestea din urmă au rămas în uz și după 1376, data cons-
tituirii senioriei autonome a Dristrei.

Tezaurul de la Cernavoda îmbogățește cu un nou
punct harta localităților unde s-au descoperit emisiuni
monetare ale senioriilor feudale dobrogene. Pînă în pre-
zent fuseseră semnalate astfel de monede la Siliștra, Pă-
cuiul lui Soare, Varna, Caliacra, Šumen, Tărновo, Krušare
și Stărmen la sud de Dunăre, precum și la Coceni, Tîrgsor
și Cetățeni în Muntenia³⁴. De asemenea acest tezaur ne aduce date noi asupra circulației monetare din zona așezării
feudale de la Cernavoda, de unde se cunosc pînă acum
relativ puține descoperiri monetare din secolele XIII-XIV.
Astfel în colecția Muzeului de Istorie Națională și Arheologie
din Constanța se păstrează două monede bizantine
de la Manuel I Comnenul (1143-1180³⁵). Tot de acolo provin
și cîțiva dirhemii de argint emisi de Noghay și Čakā, precum și imitații ale emisiunilor lui Toqta, piese compo-
nentă ale unui tezaur dispersat³⁶. La Cernavoda este sem-
nalată prezența unei monede de bronz a Hoardei de Aur, emisă la Qrym, în AH 691, la începutul domniei khanului
Toqtă³⁷. O altă monedă feudală provenită din această așezare este un gros venetian emis de dogele G. Soranzo (1318-
1328)³⁸, care se păstrează în colecțiile muzeului constanțean. Contemporană cu tezaurul pe care l-am publicat
acum este o altă descoperire monetară colectivă făcută în

1910. Este vorba de un tezaur inedit, reunind doi groși de argint de la Ivan Alexandru și Mihail Asan și 91 de groși ai țarului de Vidin, Ivan Străcimîr (1355-1396)³⁹.

Deși rare, și despărțite de hiatusuri cronologice de zeci de ani, descoperirile monetare de la Cernavoda ne permit să întrevedem o locuire umană și o activitate economică destul de susținută în secolele XII-XIV. Prezența a trei tezaure, ca și existența monedelor venite pe calea comerțului vest pontic (emisiunile crimeene ale Hoardei de Aur), ca și a celui balcanic (moneda venetiană și cele bulgărești) scot în evidență rolul important jucat de așezarea de la Cernavoda în viața comercială a regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră în secolele XIII-XIV. Prezența monedelor Noghaizilor emise la Isaccea ca și a celor de bronz ale atelierului de la Dristra publicate aici, constituie o dovadă a faptului că vechii locuitori ai așezării întrețineau legături strânse și cu celelalte așezări medievale dobrogene. Credeam că nu este inutil să subliniem faptul că aşa cum o sugerează analiza descoperirilor numismatice, monedele țaratului de Vidin, aşa cum sunt cele din tezaurul din 1910, pătrund în Dobrogea mai ales prin intermediul legăturilor economice și politice cu Tara Românească, la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

În ciuda aparentei sale modestii, tezaurul de monede feudale de bronz dobrogene păstrat în colecția ing. Constantin C. Orghidan constituie un foarte valoros document asupra istoriei monetăriei locale de la Dristra din secolul al XIV-lea, ca și asupra istoriei economice și politice de la Dunărea de Jos, în epoca de oumpănă de la sfîrșitul aceluia veac.

N O T E

- 1 Asupra istoricului colecției ing. Constantin C. Orghidan cf. V. Laurent, Documents de Sigillographie byzantine. La collection C. Orghidan, Paris, 1952, p. 1-4.
Tezaurul a fost deja semnalat de E. Oberländer-Târnoveanu, Quelques remarques sur les émissions monétaires médiévales de la Dobroudja méridionale aux XIVe-XVe siècles, în RRH, 27, 1988, 1-2, p. 111, nota nr. 16.
- 2 Asupra descoperirilor monetare antice, bizantine și medievale din zona Cernavoda, cf. R. Ocheșeanu și Gh. Papuc, Monede grecești, romane și bizantine descoperite în Dobrogea (II), în Pontica, 6, 1973, p. 353-354, nr. 104-111; A. Vertan, G. Custurea, Descoperiri monetare în Dobrogea (II), în Pontica, 12, 1979, p. 230-231, nr. 5-19; idem, Pontica, 13, 1980, p. 349-354,

- nr.119-165 ; idem, Pontica, 14, 1981, p.354, nr.351-352 ; G.Custurea, Tezaurul monetar de la Cernavoda (sec.XVII-XVIII), în Pontica, 11, 1978, p.254-257 și Gh.Poenaru Bordea și R.Ocheșeanu, Tezaurul de monede bizantine de aur descoperit în săpăturile arheologice din anul 1899 de la Axioapolis, în BSNR, 77-79, 1983-1985, 131-133, p.177-197. Pentru descoperirile monetare din secolele XII-XIV vezi supra,notele nr.37-41.
- 3 Din colecția ing.Constantin C.Orghidan face parte și un lot din tezaurul de monede de bronz descoperit în 1932 în grădina publică a orașului Silistra. Informația asupra acestui tezaur vezi la N.Mușmov, Tezaurul de la Silistra. Monede false vechi bulgărești, în București, 1, 1935, p.37-47 și C.Moisil, Biblioteca Academiei Române, Buletin lunar, 2, 1947, 4-5, p. 32, nr.35.
El a fost achiziționat de către colecționar în toamna anului 1940 de la acad.Pericle Papahagi (Informația o datorăm dr.Paul P.Papahagi, căruia îi mulțumim și pe această cale). În acest tezaur se găsesc de asemenea monede ale senioriilor feudale din sudul și nordul Dobrogei, emise în secolul al XIV-lea. Cele șase monede pe care le publicăm aici nu fac parte din acest tezaur. Ele îi erau cunoscute lui T.Gerasimov, Monetăna despot Ivanko, în IAI-Sofia, 13, 1939, p. 290-291, încă din 1936. Autorul citat nu menționează locul lor de proveniență.
- 4 Actualul oraș Silistra, din sud-vestul Dobrogei a purtat în Evul Mediu numele Durostolon, Dristra, Dărstar, Dirstor, Tristri și Silistra, în sursele istorice bizantine, bulgare, românești (slavone și latine) și turcești. Toate continuă vechea denumire antică, doavadă a continuității asezării urbane în secolele VI-X și mai tîrziu în tot cursul Evului Mediu. Pentru istoricul orașului cf.A.Kuzev, și V. Gjuzelev, Bulgarski srednovekovni gradovi, i krepotii, I, Gradovi i krepotii po Dunav i Černo More, Varna, 1981, p.177-195.
- 5 Olliescu, Monede medievale și moderne descoperite la la Păcuiul lui Soare în anii 1956-1974, în vol.P.Diaconu și S.Baraschi, Păcuiul lui Soare, vol.II, Așezarea medievală (secolele XIII-XV), București, 1977, p.148-163.
- 6 N.Mușmov, Monetite i pečatite na bălgarskite čare, Sofia, 1924.
- 7 P.Diaconu, Contributie la cunoașterea monedelor lui Ioan Terter, despotul Tărlii Dristrei, în C.N.3, 1980, p.73-76.
- 8 Asupra identificării monetăriei de la Dristra cf.Iv.

Yordanov, Monetoseženie na bălgarski vladeteli v Dobrudža în Srednovekovna Bălgaria i Černomorieto (Sbornik dokladi ot naučnata konferenčija, Varha, 1980)
Varna, 1982, p.126-127. De asemenea E.Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p.110 și 115-116, unde se fac precizări privind cronologia emisiunilor discutate aici.

- 9 Cele mai vechi emisiuni pe care le putem atribui atelierului de la Dristra sînt stamenele cu legenda CBA ΔEC (N.Mușmov, Monetite..., p.89-90, p. 42-43) reatribuite în 1932 de către T. Gerasimov, Moneti na despot Iakov Svetoslav, în GNM, 6, 1932-1934, p. 245-249 și de K.Dočev, Monetoseženeto na despot Iakov Svetoslav, în Numizmatika, 1980, 1, p.3-8 lui Iakov Svjatoslav, despot de Vidin și Braničevo (1242-1276). Toate monedele cunoscute provin din Dobrogea de S-V și nord-estul Bulgariei, cu o mare concentrare în zona Siliistra-Păcuialui Soare. Considerăm că monedele au fost emise la Dristra de către Theodor Svetoslav, fiul lui Gheorghe I Terter, în perioada 1284-1285, pe vremea cînd a stăpînit cetatea și teritoriile învecinate, în calitate de despot, cf. E.Oberländer-Târnoveanu, Moneda Asăneștilor în contextul circulației monetare din zona Gurilor Dunării, în vol. Studii privind răscoala și statul Asăneștilor, București, 1989 c. 126, nota 58.
De asemenea sîntem de părere cu ipoteza existenței unui atelier monetar provincial al celui de al doilea țarat bulgar la Siliстра, în perioada 1331-1366, care are toate şansele să corespundă adevărului cf.V. Penčev, Imitaționi monetoseženija v Bălgarija prez XIV v. în Numizmatika, 18, 1984, 2, p. 25. Se cuvine să facem observația că atelierul nu a putut bate monede pentru țarile de la Târnovo în anii 1366-1388 cum afirmă autorul citat.
- După 1388, dar mai ales între 1403-1416, atelierul de la Dristra a bătut monede de bronz pentru domnul Tării Românești Mircea I, cf. E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1-2, p. 117-122.
- 10 Asupra monetăriilor locale din Dobrogea medievală cf. mai recent E.Oberländer-Târnoveanu, Numismatic contributions to the History of South-Eastern Europe to the End of XIII Century, în RRH, 26, 1987, 2, p. și idem, RRH, 27, 1988, p.109 și 111.
- 11 Ibidem, p. 111.
- 12 Privitor la folosirea limbii grecești cf. E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p.100-121,passim.
- 13 Anomalia s-ar putea explica prin semnificatia specia-

- lă pe care o avea în ochii contemporanilor titlul de despot, conferit lui Dobrotitza în urma înrudirii sale cu familia imperială, căci rangul nu se conferea în mod obișnuit străinilor. Tot o excepție o reprezintă chiar activitatea de bătere a monedelor de către Dobrotitza, fapt ce reprezintă o derogare de la practicile politice multiseculare foarte stricte în acest domeniu, din Imperiul Bizantin.
- 14 Pentru problema nominalurilor cf. E.Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p. 110 și 115.
- 15 Francesco Balducci Pegolotti ale cărui informații datează din perioada 1296-1341 afirme că în Imperiul bizantin stamenele (monedele de bilon, concav/convexe) valorau 1/384 dintr-un hyperper de aur sau 1/32 dintr-un ducat de argint venetian. Între 1436-1440 Giacomo Badoer vorbește de tornexi (tornesia) valorind 1/8 din caratul de argint de calcul, respectiv 1/12 dintr-un ducatopolos sau ducatello de argint (de cca. 0,76 g) cf. U.Dorini, T.Bertelé, Il libro dei conti di Giacomo Badoer, Constantinopolis, 1436-1440, Roma, 1956, passim. ; S.Bendall, P.J. Donald, The Later Paleologan Coinage, 1282-1453, Londra, 1979, p. 12-13 menționează existența unor follari de bronz, valorind 1/288 hyperper, ceea ce nu corespunde textului lui Badoer. Tornexi pot fi identificate cu monedele plate de bronz emise de Manuel al II-lea și Ioan al VIII-lea. După părerea noastră, "ducatopolis" nu sînt altceva decît echivalentul bizantin al grosilor balcanici din Bulgaria, Serbia și Tara Românească.
- 16 Aceeași departajare netă între monedele de bilon plate și cele concav/convexe este foarte evidentă și în cadrul emisiunilor țarului Ivan Šišman (1371-1393) cf. K. Dočev, Hronologija na monetoseženijata na ćar Ivan Šišman (1371-1383), în Numizmatika, 18, 1984, 2, p. 38-41.
- 17 Cf. E.Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p. 109. După același standard de greutate pare să fie emis și unicul "gros" de argint al lui Terter, seniorul Dris-trei care nu-a parvenit. Ea cintăreste 1,07 g cf. E. Isăcescu, Tezaurul de monede medievale de la Păcuiul lui Soare (jud. Ialomița), SCN, 5, 1971, p. 346, nr. 1.
- 18 Asupra greutății medii a grosilor de tip Ivan Alexandru și Mihail Asan, emisi Intre 1353-1371, cf. D. M. Metcalf, Some comments on the Metrology of Coins of Ivan Aleksandur and Ivan Stratsimir, în SCN, 6, 1975, p. 128-132 și K. Dočev, Njakolko beležki vărhu srebărnoto monetoseženja na Ivan Aleksandăr sas sina mu Mihail Ase n, Numizmatika, 17, 1983, 2, p. 13. Privitor la standardul de greutate al ducatilor lui

- Vlaicu I., domnul Tării Românești, cf. O. Iliescu, în vol. C. Kiriteescu, Sistemul bănesc al leului și precursorii lui, vol. I, București, 1964, p.365, anexa nr.III A.
- 19 Cf. T. Gerasimov, IAI, Sofia, 13, 1939, p. 287 - 296. Monedele fuseseră publicate prima oară de N. Mușmov, Novi moneti na Ivan Aleksandăr kato despot, în Ibid, 19, 1937, p. 117. N. Mușmov consideră că este vorba de monede "despotale" ale lui Ivan Alexandru, bătute la Loveč înainte de 1331.
- 20 N. Conovici, Un trésor monétaire du XIVe siècle découvert à Păcuiul lui Soare, RESEE, 13, 1975, 4, p. 602-605.
- 21 Iv. Yordanov, op.cit., p. 125-126 și E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p. 110-111.
- 22 P. Diaconu, O formătioane statală la Dunărea de Jos la sfîrșitul secolului al XIV-lea necunoscută pînă în prezent, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 185-201 și mai recent, idem, Cîteva probleme privitoare la monedele de aramă din sudul Dobrogei în ultima treime a sec. XIV, în SCIVA, 38, 1987, 2, p. 142-158.
- 23 E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p.110.
- 24 Ibidem, p. 108.
- 25 Ibidem, p. 111.
- 26 N. Mușmov, Monetite..., p. 86-88 ; nr.34-39.
- 27 Cf. P. Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 185-201 și idem, SCIVA, 38, 1987, 2, p. 142-158.
- 28 Cf. E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p.113-117. O părere asemănătoare și la Iv.Yordanov, op.cit. p.125-126.
- 29 E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1988, 1-2, p.115.
- 30 G. Custurea, Precizări cu privire la cronologia unor monede medievale descoperite la Păcuiul lui Soare, în SCIVA, 31, 1980, 4, p. 641-642.
- 31 Se confirmă observația lui P. Diaconu, C.N., 13, 1980, p.73.
- 32 Cf. N. Conovici, RESEE, 13, 1975, 4, p. 599-605.
- 33 Cf. N. Mușmov, București, 1, 1935, p. 37-47 și C. Moisil, loc.cit.
- 34 E. Oberländer-Târnoveanu, RRH, 27, 1-2, p.111, nota nr.16 și p.117, nota nr.37.
- 35 Inv. 6992, Const., em.4, var.AB și Inv. 6993, Const., em.4, var. D. Informația o datorăm colegului G. Custurea, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru permisiunea de a le publica.
- 36 În 1984, monedele făceau parte dintr-o colecție particulară din Cernavoda. Ne-au fost prezентate pentru identificare de către prof. Anca Radu-Popescu.

- 37 Cf. O.Ilieșcu, Monede tătărăști din secolele XIII-XV găsite pe teritoriul Republicii Populare Române- Note preliminară, în SCN, 3, 1960, p. 269-270, nr.5.
- 38 G.Custurea, Monede de aur medievale descoperite în Dobrogea, în Pontica, 16, 1983, p.298, nota nr.8. Am putut identifica emitentul datorită emabilității lui G.Custurea.
- 39 Tezaurul se păstrează în colecția Institutului de arheologie din Sofia, inv. VI/1910. Informația o datorăm cercetătorului dr.P.Diaconu, căruia ținem să-i mulțumim încă odată.

A FEUDAL DOBRUDJAN HOARD FOUND AT CERNAVODA (CONSTANTA COUNTY) IN THE 14thC.

Abstract

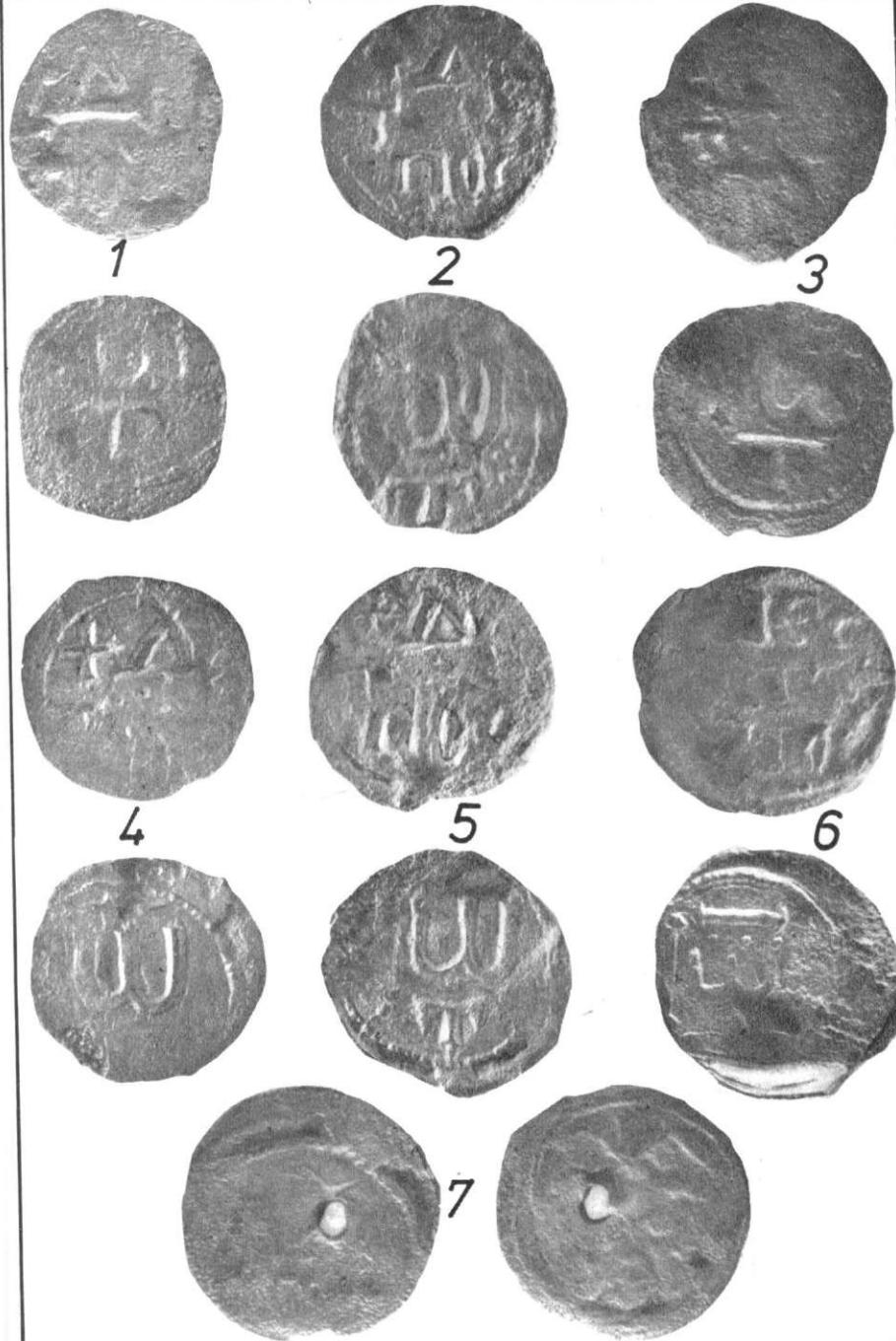
The author deals with a parcel of 7 coins of the hoard found at Cernavodă (Constanța county) and kept at the National History Museum of Romania C. C.Orghidan's collection purchased before 1936.

This hoard contains 6 stamena issued at Dristra by Dobrotitza, despot of the Land of Carbuna (cca.1348-1386) and a stamenon struck at the same mint by Terter, the lord of Dristra (cca.1376-1388). Two coins issued by Dobrotitza were overstruck on earlier stamena of the same issued and Terter's coins was overstruck on his father's issue.

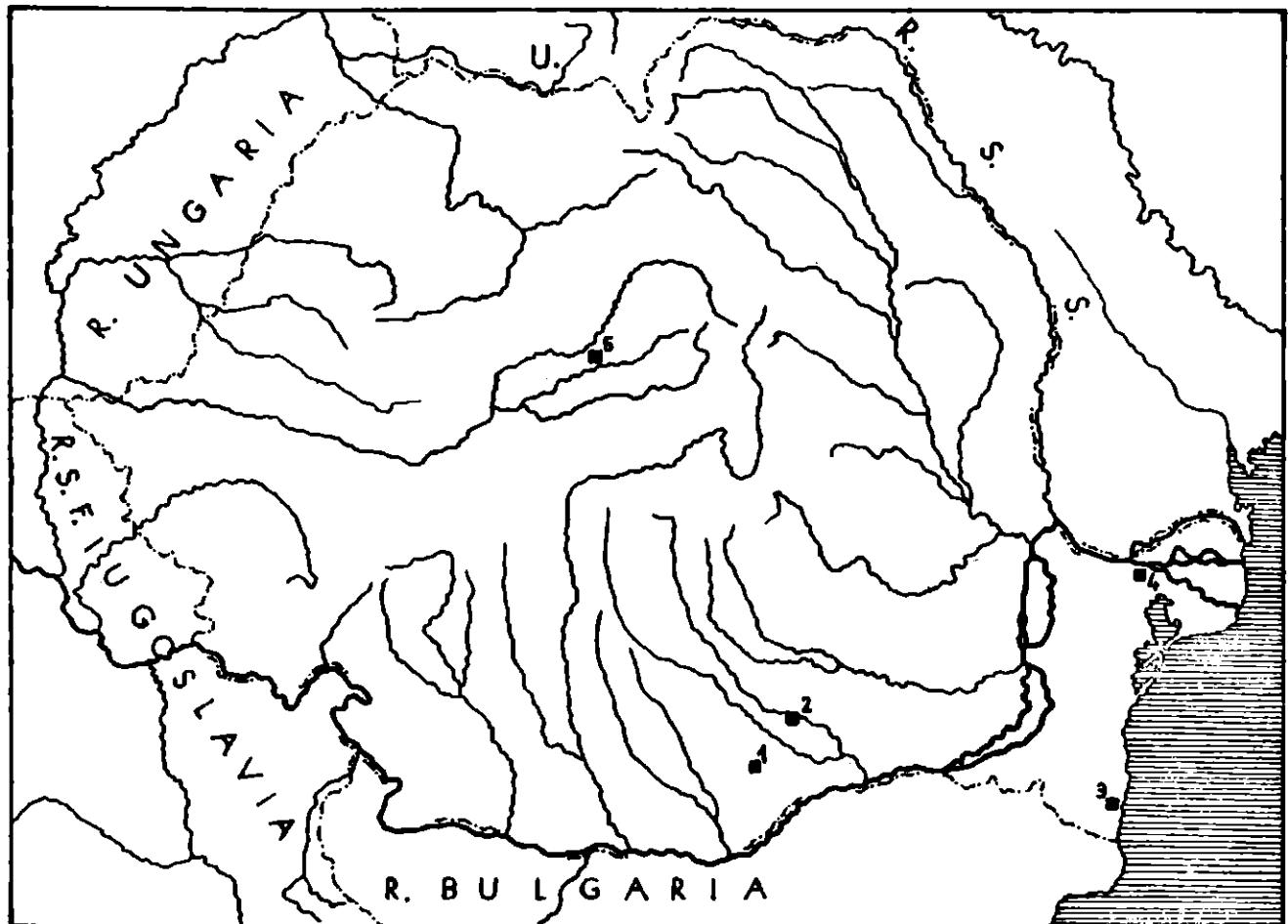
This made it possible for the author to establish a sequence of the monetary types issued at Dristra.

Further on, the paper deals with the technique used at the mint of Dristra which is obviously of Byzantine tradition. It also analyses the question of the contemporary denomination of the bronze coins issued at Dristra mint. The author argues that they were called stamena like the Byzantine concave/convex coins of the 14th century.

Finally, emphasis is laid upon the role played by the Dristra mint in the economic and political life of Dobrudja at the end of the 14th century.

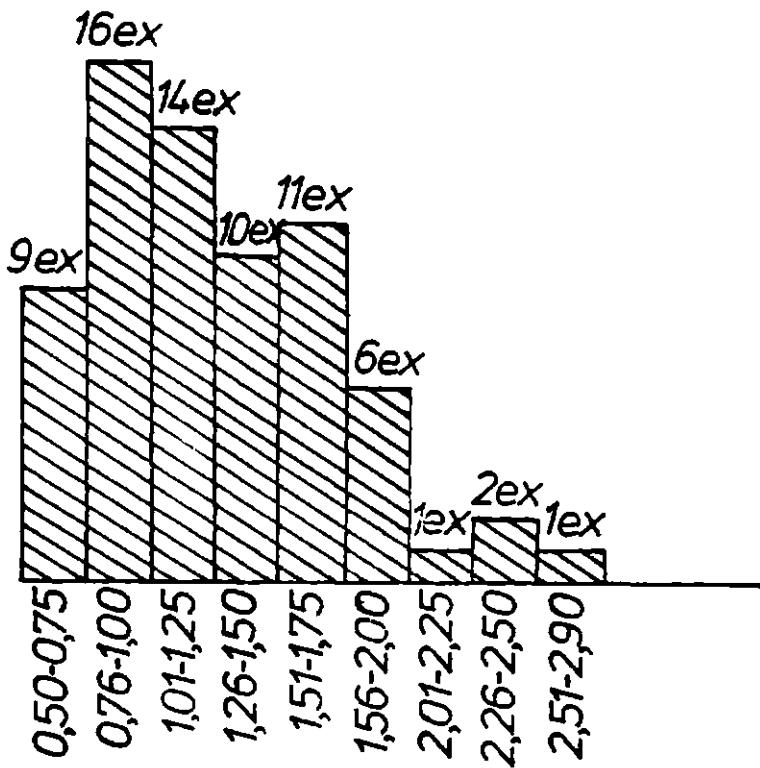

Plansa I - Monede din tezaurul de la Cernavodă,
https://biblioteca-digitala.ro/jud_Constanța.

*GREUTATEA STAMENELOR EMISE DE
DESPOTUL DOBROTITZA LA DRISTRA
cca. 1366-1376*

Fig. I

*GREUTATEA STAMENELOR EMISE
DE TERTER, SENIORUL DRISTREI
cca. 1376-1388*

Fig.II

